

Dino Klem

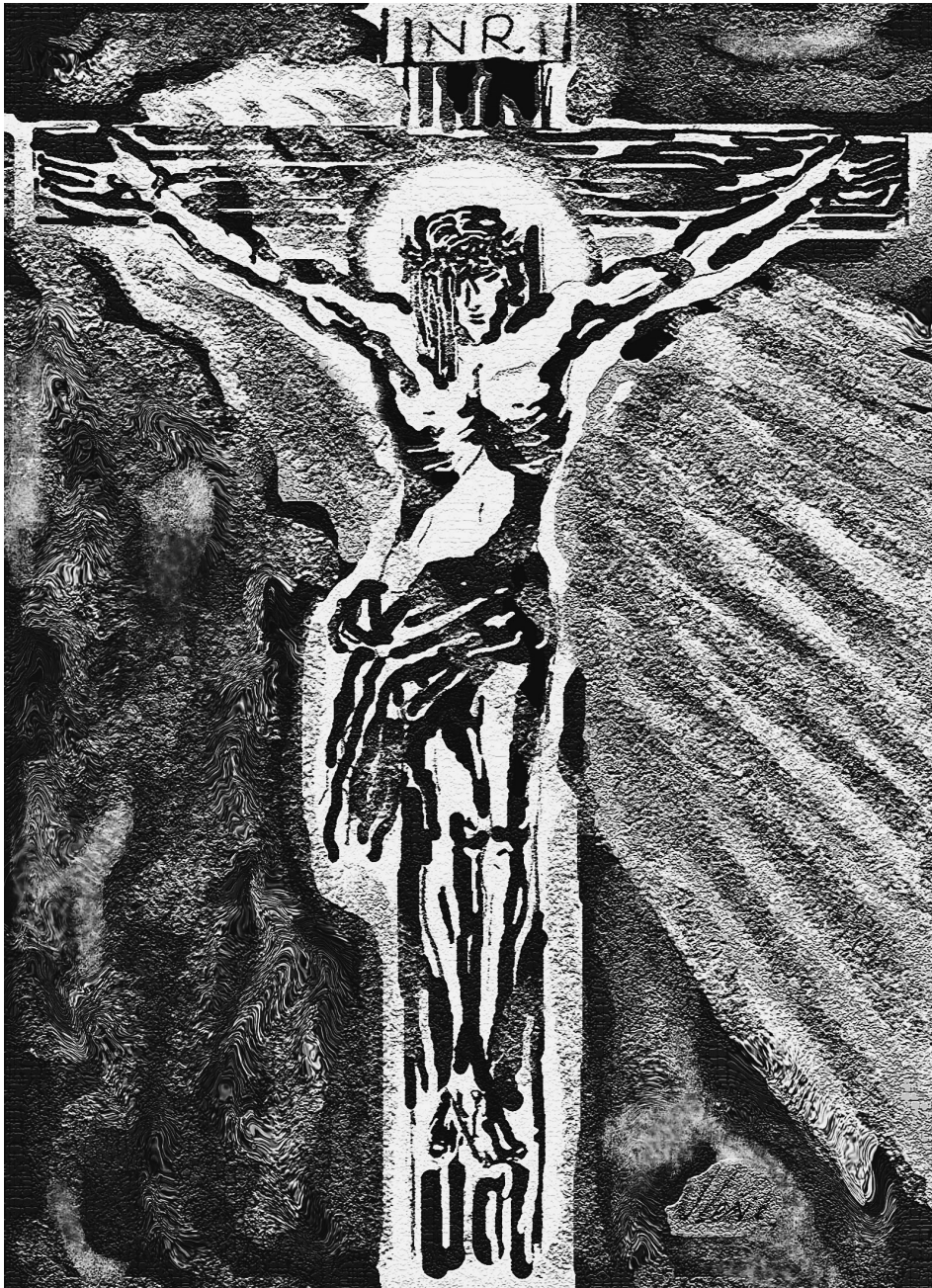
KRISTOVA ŽRTVA NA KRIŽU – ZADOVOLJŠTINA ZA GRIJEH SVIJETA INTERPRETACIJA NEKIH VIDOVA TEOLOGIJE KRIŽA JOSEPHA RATZINGERA

■ ■ ■ U vrijeme kada je Uredništvo zaprimilo rad, autor je bio apsolvent Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu. Rad je napisan pod mentorstvom doc. dr. sc. Borisa Vulića, a u svibnju 2016. nagrađen je nagradom Rektora Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Uvod

Križ Isusa Krista temelj je i izvor kršćanske vjere te polazište od kojega kreće naše promišljanje. Teologija križa po sebi je široka tema, no mi ćemo se pokušati ograničiti na dva njezina aspekta koji su međusobno upućeni jedan na drugoga, a to su žrtva i zadovoljština. Sve to obrađivat ćemo u svjetlu teologije Josepha Ratzingera. U tri predviđene cjeline protumačit ćemo najprije sam pojam žrtve i njezinu ulogu u židovskom kultu. Zatim ćemo predstaviti novost kršćanskoga kulta posebno u vidu poslanice Hebrejima. Govor o kršćanskom kultu i žrtvi Isusa Krista na križu dovest će nas do pojma zadovoljštine. Time prelazimo na drugi, središnji dio ovoga rada u kojem će biti govora o teoriji zadovoljštine: najprije onako kako ju je razvio sv. Anzelmo Canterburyjski, a zatim uz kritički osvrt na njegovu teoriju. Ova teorija na poseban je način svoju kritiku zadobila u teološkom radu Josepha Ratzingera. Naime, godine 1968. izdana je jedna od njegovih najpoznatijih knjiga – *Uvod u kršćanstvo*. Tada se Ratzinger u dobi od trideset devet godina kao profesor dogmatike na sveučilištu u Tübingenu prilično negativno osvrće na Anzelmovu teoriju. Možda su na takvo shva-

Dino Klem: *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*
Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera

Valentin Lešić: Crno-bijelo raspeće (marker, računalno grafičko oblikovanje)

ćanje utjecali marksizam i totalitarizam ateističkoga štovanja koji su svo-
me lažnom Bogu spremno žrtvovati svaku čovječnost, ali i bogohulan na-
čin na koji je križ ismijavan kao sadomazohizam, kako tvrdi sam Ratzinger
u svojoj autobiografiji naslovljenoj *Moj život*. Bilo kako bilo, kao papa
Benedikt XVI. Ratzinger se vraća Anzelm i ideji zadovoljštine u drugom
dijelu svoje knjige *Isus iz Nazareta*, u kojem iznova vrednuje teoriju satis-
fakcije. Na koncu, treći dio seminarskog rada ne želi dati sustavan uvid u
teologiju križa ovoga velikog pape i teologa naših dana, već se usredotoči-
ti na određenu problematiku i staviti je u kontekst Ratzingerova govora o
križu.

1. Teologija kulta kao preduvjet shvaćanja smisla križa

1.1. Starozavjetne žrtve

U mnoštvu religioznih obreda kroz povijest čovječanstva susrećemo
pojam žrtve. Riječ žrtva u hebrejskom jeziku izriče se pojmom *korba*, a taj
pojam dolazi od hebrejske riječi *karab*, što znači *biti blizu*¹. Žrtvom se
čovjek približava božanstvu, stupa u odnos s božanskim.

Čitava kulturna baština izraelskoga naroda u Starom zavjetu uvelike je
obilježena žrtvom. Izraelov Bog, koji je transcendentni i svemoguć Bog,
je onaj koji uspostavlja inicijativu te tako otvara mogućnost za odnos s
čovjekom. „Načini mi žrtvenik od zemlje i na njemu mi prinosi svoje žrtve
paljenice i žrtve pričesnice... Na svakome mjestu koje odredim da se moje
ime spominje ja ću doći k tebi da te blagoslovim.“ (Izl 20, 24) U tom
smislu možemo govoriti o prinošenju žrtve kao čovjekovom odgovoru na
Božju inicijativu. Iz toga slijedi da čovjek žrtvom uspostavlja zajedništvo
s Bogom, ali i zadobiva Božji blagoslov. Bitnu ulogu u žrtvenim obredima
imala je krv, koja je za Židove predstavljala život. Podrazumijevalo se u
žrtvenim obredima da onaj tko prinosi žrtvu Bogu daruje i samoga sebe.

¹ Adalbert REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta. Biblijskoteološki pregled starozavjetne poruke*, Zagreb, 1996., 154.

Žrtvom je čovjek priznavao svoju ovisnost o Bogu te mu je izricao svoje klanjanje, zahvalnost i molitvu za oprostjenje grijeha. Posebno se u tom smislu ističu žrtve okajnice, odnosno žrtve za grijeha kojima je čovjek htio ponovno uspostaviti grijehom narušeni odnos s Bogom. Uzevši sve to u obzir mogli bismo sažeti i reći: „Žrtva je čin u kojem se, od legitimiranih ljudi kao predstavnika neke obredne zajednice, mijenja neki smisljeni dar u kulturnom obredu tako da se time povlači iz profane upotrebe, uvodi u područje „svetoga“ i tako se predaje Bogu kao izraz klanjateljskoga samopredanja svetome Bogu te kao od Boga prihvaćen i posvećen u žrtvenoj gozbi obredne zajednice postaje znakom milosne zajedničarske volje Božje s čovjekom.“²

1.1.1. Židovski blagdan Yom kippur

Jedan od najpoznatijih židovskih blagdana koji se temeljio na žrtvi i izmirenju naroda s Bogom je blagdan *Yom Kippur* ili Dan pomirenja. Detaljan opis obreda toga blagdana nalazimo u *Lev 16*. Ovdje želimo ukratko prikazati važne dijelove ovoga obreda da bismo ga kasnije mogli staviti u kontekst Isusove žrtve na križu. Naime, obred se sastojao od tri dijela: najprije je veliki svećenik prinosio žrtvu za svoje grijeha, zatim za grijeha svega Izraelovog svećenstva te za grijeha čitavoga naroda. Svećenik je na taj dan jedini put u godini ulazio u Svetinju nad svetinjama i škropio poklopac kovčega Saveza i pomirilište (*hilastērion*) najprije krvlju junca, a zatim krvlju jarca za grijeha naroda. Poklopac kovčega Saveza (hebr. *kappōret*, grč. *hilastērion*) bio je mjesto Božje prisutnosti. Tako je krv žrtve u kojoj su bili grijesi naroda dolazila u doticaj s božanskim te su samim time i ljudi bili očišćeni od grijeha. Ovdje još valja spomenuti i to da je Svetinja nad svetinjama bila zastrta zastorom te se Bogu moglo izravno pristupiti samo na taj dan u čitavoj godini.³

² Žrtva, u: *Teološki rječnik*, K. RAHNER. – H. VROGRIMLER (ur.), Đakovo, ²2004., 680.

³ O ovoj temi u: Adalbert REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta. Biblijskoteološki pregled starozavjetne poruke*, 143-160; Josphe RATZINGER, *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Split, 2011., 81-86.

1.2. Novost kršćanskoga kulta u svjetlu Poslanice Hebrejima

Imajući u vidu ove spoznaje o važnosti žrtve u starozavjetnom kultu kao sredstvu odnosa s Bogom, možemo prijeći na govor o Novom zavjetu i Kristovoj otkupiteljskoj žrtvi. Od samoga početka apostoli su tumačili Kristovu smrt i križ iz perspektive židovske kultne tradicije, a posebno u kontekstu blagdana Pomirenja. Želi se reći da je Isusova smrt zapravo jedinstveni kulturni prinos kojim je dokinuto staro hramsko bogoštovlje. Kristov križ donosi obrat u odnosu na čitavu povijest kultne baštine izraelskog naroda, ali i u odnosu na čitavu povijest religija: životinjske žrtve njegovom su žrtvom zauvijek prevladane, krv junaca i jaraca dokida se jedinca-
tom Kristovom žrtvom. Pod tim vidom nameće se pitanje: što će Bogu meso bikova, krv jaraca ili kakav drugi životinjski prinos? (usp. *Ps 50, 9-14*) Ratzinger, na tragu Poslanice Hebrejima, naglašava uzaludnost svih ritualnih nastojanja ako u njima nije izručen sam čovjek. Istinski prinos Bogu jest savršeno samopredanje, klanjateljski stav, pristajanje uz Boga u ljubavi.⁴

Vratimo se sada obredu blagdana Pomirenja. Ovaj obred u produbljenom kršćanskom shvaćanju, promatran u vidu Isusove smrti na križu, dobiva novu dimenziju. Bilo je govora o tome kako je veliki svećenik ulazeći u Svetinju nad svetinjama krvlju škropio poklopac Kovčega saveza. Kristova krv pak prolivena na križu ne samo da nadilazi životinjsku krv kojom su nekad ništeni grijesi naroda, nego preobražava čitav svijet i njegovu zloću. Ratzinger tvrdi: „U Isusovoj mucu sva nečistoća svijeta dodiruje beskrajno Čistoga, dušu Isusa Krista, a time i samoga Sina Božjega. Ako nečista stvar inače preko dodira prenosi zarazu i onečišćuje čistu stvar, onda je ovdje obratno: gdje svijet sa svom svojom nepravdom i svojim okrutnostima, koje ga onečišćuju, dolazi u dodir s beskrajno Čistim – tu je On, Čisti, istodobno jači. U ovome dodiru nečistoća svijeta uistinu je upijena, dokinuta, preobražena po boli beskrajne ljubavi.“⁵ Nakana je

⁴ Usp. Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, Zagreb, 2007., 285-286.

⁵ Joseph RATZINGER, *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 221.

Dino Klem: *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*
Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera

Ratzingerova prikazati obrat koji predstavlja jednu od temeljnih misli Poslanice Hebrejima. On tvrdi kako se u Isusovoj smrti, koja je zemaljski gledano bila profano zbivanje kao osuda zločinca na smrt i izvršavanje propisane kazne, dogodio pravi kult svijeta. Isus je smrću na križu izašao iz okvira liturgijske igre i očitovao istinu dajući sama sebe. Na mjesto svih zemaljskih žrtava došla je njegova žrtvovana osobnost. Vrijednost se, pak, te Kristove žrtve, njegova vlastitoga „ja“ ne da mjeriti nikakvom drugom žrtvom. Više ne može postojati sredstvo koje može biti tako djelotvorno da se stavi na tu razinu Kristove žrtve, da postigne bilo što pred licem Božjim. Ipak, u Poslanici piše kako je Krist vječno otkupljenje postigao svojom krvlju. Možemo se ovdje pitati: nije li sada Kristova krv sredstvo po kojem se otkupljenje ostvaruje? Ratzinger će reći kako ta krv nije materijalni uzrok koji postiže otkupljenje već „[...] konkretizacija jedne ljubavi za koju je rečeno da seže do vrhunca (Iv 13,1)⁶“. Krv Kristova izraz je njegove potpune predanosti i službe, stoga je jasno da prolijevanjem svoje krvi daje svega sebe. Stoga, na tragu Ratzingerovih promišljanja možemo reći kako je Kristova krv na križu jedinstvena i savršena konkretizacija ljubavi koja uspostavlja novi odnos Boga i svijeta. U tom vidu Poslanica govori o Kristovoj žrtvi kao zbiljskom izmirenju svijeta s Bogom. Zato je trenutak raspinjanja kozmički blagdan izmirenja.⁷

1.2.1. Logike latreia - temelj novoga kulta

Kristov križ postaje središte novoga kulta, njime se utemeljuje novi odnos Boga i svijeta, a Isus Krist sam biva žrtveno Janje Božje koje se prinosi za grijeh tog istog svijeta. Ratzinger ističe novu dimenziju kršćanskoga bogoslužja u svjetlu Poslanice Hebrejima. Za njega je ključan tekst 10. poglavlja Poslanice Hebrejima⁸, u kojem pronalazi temelj novoga bogoštovlja

⁶ Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 287.

⁷ Usp. *isto*, 287.

⁸ Ovdje ukratko donosimo egzegezu prvog dijela desetoga poglavlja Poslanice Hebrejima (10, 1-10) radi potpunijeg shvaćanja teme oslanjajući se na rad protestantskoga teologa Tomasa Hewitta. Polazeći od žrtvenoga sustava Zakona Izraelski je narod iz godine u godinu održavao vezu s Božjom prisutnošću. Međutim, taj žrtveni sustav nije omogućavao

koje se više ne zasniva na životinjskim žrtvama, nego na bogoslužju riječi, *logike latreia*. Ondje stoji: „Jer krv bikova i jaraca nikako ne može odnijeti grijeha. Zato On ulazeći u svijet veli: ‘Žrtva i prinos ne mile ti se, nego si mi tijelo pripravio; paljenice i okajnice ne sviđaju ti se. Tada rekoh: ‘Evo dolazim!’ U svitku knjige piše za mene: Vršiti, Bože, volju tvoju!’“ (*Heb 10, 4-7*) Taj tekst koji poslanica navodi kao dijalog Oca i Sina smjera na povezanost utjelovljenja i žrtve. Izvorno u Psalmu 40⁹, kojega poslanica navodi, piše: „Žrtve i prinos ne mile ti se, nego si mi uši otvorio“. Ratzinger govori kako je upravo to znakovito ukoliko se već tada radi o prvenstvu riječi i slušanja

Izraelu da bude blizak s Bogom, Bog je uvijek ostajao dalek (r. 1). Prinošenje žrtve uvijek iznova budilo je svijest o grešnosti (r. 2-3). Krv žrtvenih životinja nije imala otkupiteljsku snagu, ali je ukazivala na budućega Otkupitelja (r. 4). U sljedećim recima (5-6) pisac pripisuje navod Psalma 40 samome Kristu ističući nadmoć duhovnog i razumskog prinosa nad životinjskim žrtvama. Ovim navodom pisac ukazuje na nužnu povezanost osobne poslušnosti, raskajanosti i samoposvećenja te prinošenja žrtve kao odgovor na Božju volju. Hewitt tumači navod LXX („*nego si mi tijelo pripravio*“) koji se razlikuje od hebrejskoga teksta („*nego si mi uši otvorio*“). Naime, prema Izl 21, 6 i Pnz 15, 17 robovima se nakon sedam godina bušilo uši ukoliko su se htjeli slobodno potčiniti svome gospodaru čime se zapravo dovodi u vezu osobna poslušnost i predanje. S druge strane, prema izvornom tekstu psalmist ušima sluša i vrši Božje zapovijedi, a Krist, da bi izvršio Božju volju, ima pripravljeno tijelo. Nadalje, „svitak knjige“ odnosi se na sveukupnost starozavjetnih spisa koji najavljuju Kristovo dolazak, a Kristove riječi „Evo dolazim“ predstavljaju ovrmenjeni čin pristanka u procesu vječnosti (r. 7). Konačno, Hewitt ističe kako je utjelovljenje bilo nužno sredstvo za ostvarivanje cilja koji je podrazumijevao uklanjanje grijeha svijeta Kristovom žrtvom jednom zauvijek (r. 8-10). (Usp. Tomas HEWITT, *Hebrejima. Uvod i komentar*, Novi Sad, 21990., 134-136.) Valja istaknuti kako će upravo takvo shvaćanje utjelovljenja kao nužnog sredstva poprimiti negativno poimanje u ranoj fazi teologije Josepha Ratzingera (usp. *Uvod u kršćanstvo*, 230-233.)

⁹ Carl R. Holladay ističe kako je u ovom Psalmu Krist onaj koji se direktno obraća Bogu i u tom obraćanju ističe dvije temeljne nakane: prinošenje žrtve i poslušnost Očevoj volji. Ukazuje kako navod ovoga Psalma otkriva jedinstveno razumijevanje Kristove smrti u svjetlu čitave Poslanice. Naime, Kristova je namjera dokinuti starozavjetni sustav žrtava i prinosa da bi se uspostavilo „drugo“, a to je vršenje Božje volje. Temeljna misao ovoga Psalama sastoji se u isticanju prednosti osobne poslušnosti i izručenosti Bogu nad prinosima i žrtvama. Tako Isusova smrt kao čin vršenja Božje volje postaje jedinstveni žrtveni prinos kroz koji vjernici mogu ostvariti osobno posvećenje. U tom smislu može biti jasna i izmjena Ps 40 od strane autora u tekstu Poslanice značaj Kristovog tjelesnog prinosa kao izraz potpunoga predanja i poslušnosti Božjoj volji. (Usp. Carl R. HOLLADAY, *A Critical introduction to the New testament. Interpreting the Message and Meaning of Jesus Christ*, Nashville, 2005., 648. [CD-ROM])

nad žrtvom. Bog od čovjeka traži „žrtvu na način riječi“, kako to izriče Ratzinger, a koja će se manifestirati u molitvi i otvorenosti Duha za Boga. Zato i veli: „Što više čovjek postaje riječ – ili bolje: što više cijelim svojim postojanjem postaje odgovor Bogu – to više ispunja pravo bogoštovlje. [...] Boga ispravno štuju ako živimo u poslušnosti njegovoj riječi i, prožeti tako iznutra njegovom voljom, postajemo suobličeni Bogu.“¹⁰ Stoga, Ratzinger govori o egzistencijalnoj dimenziji pojma bogoštovlja i žrtve koja bitno utječe na „moj“ život kao čovjeka. Međutim, važno je uočiti izmijenjeni navod Psalama 40 i redak: „nego si mi tijelo pripravio“ (usp. *Heb 10, 5b*). Imajući u vidu taj tekst i Pavlov poziv vjernicima rimske Crkve („Zaklinjem vas, braćo, milosrdem Božjim: prikažite svoj tijela za žrtvu živu, svetu, Bogu milu – kao svoje duhovno bogoslužje“ /*Rim 12, 1*/) Ratzinger dolazi do pojma duhovnog bogoslužja, bogoslužja na način riječi (*logike latreia*), a time podrazumijeva kako je kršćansko bogoslužje samopredanje i neprestano suobličavanje Bogu. U vezi s time, Ratzinger na tragu sv. Pavla naglašava važnost naše ovozemaljske tjelesne egzistencije koju treba prožeti riječju i tako je učiniti darom za Boga. Takav žrtveni prinos i duhovni prinos samoga sebe čine istinsko bogoštovlje i postaju izričaj poslušnosti Bogu. Stoga je jasno da opravdanje nije moguće postići tek našim moralnim življenjem, već i dioništvom u istinskoj ljubavi Isusa Krista koji svojom svetošću nadilazi svaku našu nedostatnost.¹¹

Upravo je, međutim, činjenica naše nedostatnosti ovdje ona točka koja nas vodi dalje u promišljanju. Budući da smo kao ljudi neposluhom izgubili svoje prvotno dostojanstvo u nama postoji težnja da to dostojanstvo ponovno zadobijemo. No, sama ta težnja zajedno sa svim našim silama biva nedovoljna da se vratimo k Bogu, da mu dademo zadovoljštinu koju smo dužni dati jer za to nismo sposobni. Zato nam se valja vratiti spomenutom dijalogu između Oca i Sina kojega navodi poslanica Hebrejima na osnovu Psalma 40. Mi ljudi, prema riječima psalmista, uviđamo da naše

¹⁰ Joseph RATZINGER, *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 223.

¹¹ Usp. *isto*, 226.

žrtve nisu dostatne da vratimo Bogu dug, iako smo otvoreni za njegovu riječ. Zato Ratzinger tvrdi: „Istinski Logos, Sin, kaže Ocu: „Žrtva i prinos ne mile ti se, nego si mi tijelo pripravio“. Sam Logos, Sin, postaje tijelom; on prihvaća ljudsko tijelo. Tako je moguća nova poslušnost, poslušnost koja nadilazi svako ljudsko vršenje Zapovijedi. Sin postaje čovjek i u svom tijelu čitavo čovječanstvo ponovno vraća Bogu. Samo Riječ postala tijelom, čija se ljubav dovršuje na križu, jest savršena poslušnost.“¹² Upravo ta Kristova poslušnost biva zadovoljština Bogu koja nam postiže spasenje. Stoga razumijevajući pojam i ulogu žrtve kako u starozavjetnom kultu, tako i u novosti kršćanskoga kulta prelazimo na ideju zadovoljštine.

2. Teorija zadovoljštine

Govoreći o nužnoj povezanosti između kristologije i soteriologije, Joseph Ratzinger uočava problematiku koja je došla do izražaja u kršćanskoj svijesti. Naime, povijest razvoja vjere u Krista bavila se otajstvima i događajima iz Isusova života, promatrajući uvijek njegovu osobu i njegovo djelovanje. U početku je nauk o kristologiji i soteriologiji bio usko povezan, te se u sklopu govora o kristologiji obrađivalo i teme iz soteriologije. S povijesnim razvojem mišljenja, međutim, došlo je do odvajanja između te dvije bliske teološke discipline te se tako kristologija bazirala na nauku o Isusovu bitku, odnosno ontološkoj problematici Isusove osobe – osobe Bogočovjeka. S druge strane, soteriologija sve više dobiva na važnosti kao zasebna tema u sklopu govora o otkupljenju u Isusu Kristu i svim posljedicama njegova otkupiteljskoga djela.¹³ Tako se događaj utjelovljenja i smrti Isusa Krista na križu u svetopisamskim tekstovima naziva poslušnošću, oplijenjenjem, žrtvom (usp. *Fil 2, 6-11; Ef 5, 2*). Zatim se govori i o slamanju moći svijeta i zla jer su nadvladane u Isusu Kristu, Božjemu Sinu (usp. *Gal 4, 3-7; Rim 6, 6*). S druge pak strane, Isusovo se djelo promatra i kao čin slobode i neizmjernog dostojanstva budući da ga je izvršio sam

¹² *Isto*, 224.

¹³ Usp. Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 230.

Božji Logos, Bogočovjek čije je dostojanstvo jednako beskonačnom Božjem dostojanstvu. Stoga „kad se to djelo onda promatra kao kompenzacija i zamjena časti koja Bogu zadržava grijeh u svijetu, onda se pretpostavlja da je ta „beskonačna“ vrijednost Isusovog djela od Boga slobodno prihvaćena kao zadovoljština za uvredu grijeha (a ta je pretpostavka zacijelo dana s činjenicom otkupljenja koja je posvjedočena u Pismu), onda se može reći: Isus Krist otkupljuje kad kao zastupnik za čovjeka izvršuje beskonačnu zadovoljštinu za grijeh svijeta.“¹⁴ Time smo upravo došli do biti satisfakcijske teorije o kojoj će nadalje biti govora konkretno u doprinosu sv. Anzelma Canterburyjskog.

2.1. Bitne oznake satisfakcijske teorije Anzelma Canterburyjskog

Biblijska poruka o spasenju grešnika na poseban način je dobila svoje tumačenje u srednjemu vijeku od strane velikoga teologa sv. Anzelma Canterburyjskog.¹⁵ Sam pojam satisfakcije na kojem on gradi svoju teoriju u uskoj je vezi s pojmom žrtve. Anzelmovo temeljno pitanje jest *Cur Deus homo? – Zašto je Bog postao čovjekom?* i na osnovu toga pitanja on gradi svoju argumentaciju. Jasno je da ovdje ne možemo ulaziti u detaljnu razradu Anzelmovog teorije satisfakcije, stoga ćemo ukratko iznijeti njegove glavne teze. Pojam zadovoljštine središnja je tema Anzelmova djela, a želi pokazati nužnost Božjeg utjelovljenja i Kristove otkupiteljske žrtve na križu radi ispunjenja Božjega nauma s ljudima. Taj naum je obnova ljudske naravi ranjene grijehom i novo stvorenje.¹⁶ On gradi svoju argumentaciju prvenstveno od toga da je Bog stvorio čovjeka zbog njega samoga, tj. da bude građanin višnjega grada, da bude blažen.¹⁷ Zbog toga mora biti čist i

¹⁴ Satisfakcijske teorije, u: K. RAHNER. – H. VROGRIMLER (ur.), *Teološki rječnik*, 513.

¹⁵ Svoju teoriju Anzelmo (1033.-1109.) je opširno predstavio u monumentalnom djelu srednjovjekovne teologije *Cur Deus homo*. Djelo je prevedeno i na hrvatski jezik: Anzelmo CANTERBURYJSKI, *Zašto je Bog postao čovjekom. Cur Deus homo* (dalje: CDH), S. Kušar (ur.), Zagreb, 2014.

¹⁶ Stjepan KUŠAR, Anzelmo Canterburyjski i ‘Cur Deus homo’, u: Anzelmo CANTERBURYJSKI, *Zašto je Bog postao čovjekom. Cur Deus homo*, 5-40, ovdje 15.

¹⁷ Ističemo ovdje tezu teologa Ivice Raguža koji smatra da je ključ tumačenja Anzelmovog teorije njegova angelologija. Naime, Raguž ukazuje na monašku duhovnost u čijem je sre-

bez grijeha. Oslanjajući se na tezu I. Raguža,¹⁸ možemo ustvrditi da se spasenje ne smije razumijevati kao problematiku Boga i đavla, već Boga i čovjeka. Čovjek je, pak, sagriješio, postao nečist i postavlja se pitanje kako se može ponovno ostvariti Božja zamisao da čovjek bude dijelom nebeskoga života. S jedne strane moguće je Božje milosrđe, no Anselmo to odbacuje jer smatra da to ne bi čovjeka iznutra promijenilo i on bi ostao kakav jest. Nadalje, Bog ne može jednostavno oprostiti čovjeku jer bi to poremetilo odnos pravednosti i nepravednosti.¹⁹ Zlo na taj način ne bi bilo slomljeno i preobraženo iznutra i zato je potrebna zadovoljština – određeno djelo koje donosi višak spram onoga što se sagriješilo. Čovjek je dužan dati zadovoljštinu i dati više od onoga što je prije bilo, budući da to zahtijeva pravednost odnosa. Naime, vraćajući više od onoga što je prije bilo, priznaje se dostojanstvo uvrijeđenoga.²⁰ Tko bi vratio isto ne bi priznao veličinu grijeha i bilo bi kao da se ništa nije dogodilo. No, kako je čovjek poremetio odnos Boga i svijeta, povrijedio je Boga, obeščastio ga i tako narušio njegov ispravan red. „Tako, dakle, svaki koji griješi mora vratiti Bogu čast koju mu je oduzeo; to je ‘zadovoljština’ koju svaki grješnik

dištu bila angelologija, budući da se ona temeljila na askezi i kontemplaciji te joj je cilj bio ostvarivanje andeoske egzistencije. Bit teze jest u sljedećem: Bog je stvorio savršen broj anđela. Međutim, zbog palih anđela taj je broj narušen te ga treba ponovno uspostaviti. Anselmo se pita jesu li ljudi stvoreni da popune taj broj palih anđela budući da se nebeski grad može usavršiti jedino ljudskom naravi. Zaključuje kako nije dostojno ponovno stvoriti druge anđele jer oni ne bi bili jednaki onima koji nisu pali, stoga je nužno da se taj broj popuni ljudskom naravi. Samim time, savršeni svijet (opet) biva savršen jer ga popunjava savršen broj naravi. Time je naglašeno čovjekovo dostojanstvo, budući da nije stvoren da popuni prazninu nastalu zbog palih anđela već radi sebe sama. Tako je čovjek dio nebeskoga grada zajedno s anđelima. Međutim, grijeh priječi čovjeku da bude dio nebeskoga grada, stoga mu je potrebno Božje otkupljenje kako bi postao čist, pravedan i blažen. Bog, pak, nije primoran na otkupljenje nego ga poduzima radi dostojanstva stvorenoga čovjeka, ali i svoga vlastitoga. Usp. Ivica RAGUŽ, „Intellectus fidei“ Anzelma Canterburyjskoga s posebnim osvrtom na „Cur Deus homo“, u: *Obnovljeni život* 69(2014.)4, 441-442.

¹⁸ Tezu smo sažeto predstavili u gornjoj bilješci, a ovdje još jednom upućujemo na izvor: Usp. Ivica RAGUŽ, „Intellectus fidei“ Anzelma Canterburyjskoga s posebnim osvrtom na „Cur Deus homo“, 441-442.

¹⁹ Usp. CDH I, 12.

²⁰ Usp. CDH I, 13.

mora Bogu dati.²¹ Kako je, međutim, Božje dostojanstvo beskrajno, tako je i uvreda koja je nanesena beskrajna. Uviđamo da zbog Božje beskonačnosti i časti čovjek ne samo da ne može dati više od onoga što je prije bilo, nego ne može dati ni ono što je bilo. To može dati samo Bog. Anzelmo naglašava da se Bog kao takav protivi i patnji i smrti, ali je ona nužna kako spasitelj ne bi bio samo Bog, već i čovjek. Kada bi Bog bio jedini spasitelj, onda to ne bi bila naša zadovoljština. Kakva onda mora biti zadovoljština sa strane čovjeka? Potrebno je dati ono što čovjek nije dužan dati, zaključuje Anzelmo. To on treba dati slobodno i time dati više nego što je prije bilo. Svi su naime dužni umrijeti zbog grijeha. Kako je Krist bio bez grijeha nije bio dužan umrijeti, umrijevši dao je ono što nije bio dužan dati. Prije je čovjek morao sve dati Bogu, pa tako i umrijeti, no jedino je Isus čovjek koji umire, a nije dužan jer je pravednik, bez grijeha. Iz svega proizlazi da zadovoljštinu nužno mora dati jedino Bogočovjek.²² Anzelmo piše: „Ako je, dakle, nužno, kao što je očito, da onaj višnji grad bude dovršen s ljudima i ako to može biti samo tako da se dade prije spomenuta zadovoljština, koju ne može dati nitko osim Boga, a ne smije je dati nitko osim čovjeka, nužno je da ju dade Bogočovjek.“²³ Zašto patnja? Zato jer spasitelj mora biti čovjek koji pati ne zbog toga jer je to zaslužio, nego zato što to dragovoljno želi. Odatle smrt i patnja Bogočovjeka.²⁴

2.1.1. Osvrt na Anzelmovu teoriju

Istaknimo pozitivne aspekte teorije satisfakcije. Prvo, spasenje je događaj koji uzima u obzir Božje dostojanstvo, ali i čovjekovo. Naime, čovjekov grijeh uvreda je Božjega dostojanstva ukoliko je njime povrijeđena Božja čast (*honor Dei*). Čovjek, ipak, ne može obeščastiti Boga, ali može povrijediti Božji red u svijetu. Budući da je Bog odredio čovjeka za nebe-

²¹ CDH I, 12.

²² Usp. Christoph SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga*, Zagreb, 2008., 193, 196.

²³ CDH II, 6: „*Si ergo, sicut constat, necesse est ut de hominibus perficiatur illa superna civitas, nec hoc esse valet, nisi fiat praedicta satisfactio, quam nec potest facere nisi Deus nec debet nisi homo: necesse est ut eam faciat Deus homo.*“

²⁴ Usp. Stjepan KUŠAR, Anzelmo Canterburyjski i ‘Cur Deus homo’, 21.; CDH II, 11.

sko blaženstvo, u skladu je s njegovim dostojanstvom da se taj red popravi. Čovjek pak treba priznati svoj grijeh i dati zadovoljštinu da bi se suočio s onim što je učinio. Bog tako poštuje red stvaranja koji ozbiljno uzima u obzir ljudsku slobodu.²⁵ Kardinal Schönborn ukazuje: „Pripisati čovjeku nužnost satisfakcije s obzirom na Boga znači ozbiljno ga shvatiti kao partnera Božjega saveza.“²⁶ Drugo, jedan od argumenata koji podržavaju Anzelmovu teoriju jest da je spasenje događaj triju sloboda – Božje, Kristove i čovjekove.²⁷ Bog je stvoritelj svijeta i čovjeka te je u njegovu naumu čovjekovo blaženstvo u nebeskom gradu. Zato je spasenje događaj Božje slobode ukoliko spasenjem Bog ostvaruje svoj naum. S druge strane, spasenje je događaj Kristove slobode jer Krist čini ono što hoće Otac, a Otac ne čini ništa na način da prisiljava Sina. Dakle, spasenje je događaj Kristove slobode jer se temelji na ljubavi Oca i Sina. Time postaje i jasno da Bog nije kozmički sadomazohist koji želi patnju svoga Sina kako bi bio zadovoljen. Naprotiv, patnja je u svjetlu Anzelmove teorije put kojim se postiže spasenje jer se samo tako zlo istinski slama i stvarno preobražava. Konačno, spasenje je događaj i čovjekove slobode ostvarene u ljudskoj naravi Isusa Krista koji je slobodnim pristankom dao Bogu više nego što je bio dužan dati, a to je život. Na tom tragu Hans Urs von Balthasar tvrdi: „Ukoliko je Anzelmo kao prvi soteriološke motive Pisma pokušao smjestiti u kruti racionalni sustav, u njega se pojavila kao još nikad do tada dramatika otkupljenja svijeta u Kristu ne samo sadržajno nego i formalno.“²⁸ To bi dakle bili pozitivni vidovi Anzelmove teorije – spasenje koje uvažava Božje i ljudsko dostojanstvo te spasenje kao događaj slobode. Ovdje valja napomenuti kako se Anzelmovu teoriju nikako ne smije shvaćati u okviru feudalnoga sustava, što će upravo kod Ratzingera biti slučaj, ako ne u potpunosti, onda velikim dijelom.

²⁵ Usp. Christoph SCHÖNBORN, *Bog posla Sina svoga*, 194-196.

²⁶ *Isto*, 196.

²⁷ Usp. Stjepan KUŠAR, Anzelmo Canterburyjski i ‘Cur Deus homo’, 15.

²⁸ Hans Urs von BALTHASAR, *Theodramatik*, III, Einsiedeln, 1980., 237. Citirano prema: Ivica RAGUŽ, „Intellectus fidei“ Anzelma Canterburyjskoga s posebnim osvrtom na „Cur Deus homo“, 445.

Nedostatci su pak Anzelmove teorije u tome što je utoliko zanemarena činjenica Uskrsnuća ukoliko je Uskrsnuće središnji izričaj kršćanske vjere. Govor o križu, također, nužno zahtijeva i govor o Uskrsnuću jer je tek tako drama otkupljenja izrečena u svojoj cjelovitosti. Nadalje, Anzelmo ne ističe događaj spasenja kao uvođenje u život Presvetoga Trojstva. I. Raguž ukazuje kako je zapostavljanje toga vida razlog zašto je teorija satisfakcije dobila dojam hladnoga, juridičkoga poimanja spasenja.²⁹ Konačno, Anzelmo u svojoj soteriologiji ne ističe poimanje spasenja u vidu otkupljenja od ropstva Đavlu. Anzelmo je toliko olako ispustio pitanje đavla iz kršćanskoga poimanja spasenja. Teolog A. Stolz smatra da je stoga zanemaren naglasak na fizičko poimanje spasenja (činjenica da smo uzeti iz vlasti tmina i premješteni u vlast Božju).³⁰

2.2. Ratzinger u diskursu s Anzelmom

U svome kapitalnom djelu *Uvod u kršćanstvo*, Ratzinger se osvrće na teoriju satisfakcije sv. Anzelma Canterburyjskoga pod prilično negativnim vidom. Naime, Ratzinger ondje ističe: „No, već i u svom klasičnom ruhu, ona [Anzelмова teorija satisfakcije, op. a.] je jednostrana. Promatra li se tek u izopačenu obliku, onakvom kakvom ju je stvorila opća svijest, ona se ona pokazuje kao okrutan mehanizam koji je sve teže prihvatiti.“³¹ Korijen takvoga Ratzingerova shvaćanja Anzelmove teorije jest u tome što je on uglavnom promatra iz juridičkog aspekta, odnosno u kontekstu poremećenog reda pravednosti uslijed kojega je potrebna beskrajna reparacija. Sažmimo u nekoliko crta Ratzingerovu *ranu* recepciju Anzelmove teorije: budući da je čovjek grijehom uvrijedio beskonačnoga Boga, stoga je i sama uvreda beskonačna. Zato čovjek, jer je ograničeno biće, nije sposoban uzvratiti Bogu za nanesenu uvredu te zbog toga između Boga i čovjeka stoji nepremostivi ponor uzrokovan čovjekovom krivnjom, lišen svake

²⁹ Usp. Ivica RAGUŽ, „Intellectus fidei“ Anzelma Canterburyjskoga s posebnim osvrtom na „Cur Deus homo“, 445, bilješka 44.

³⁰ Usp. *Isto*, 444, bilješka 40.

³¹ Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 230.

mogućnosti izmirenja od strane čovjeka. Nastavlja dalje: „Zar da red bude vječno poremećen, zar da čovjek vječno ostane u bezdanu svoje krivnje? Ovdje Anzelmo pruža ruke prema Kristu, i odgovara: sam Bog odstranjuje nepravdu, ali ne (kao što bi mogao) jednostavnom amnestijom, koja ono što se dogodilo ipak iznutra ne može svladati, nego na taj način da sam Beskrajni postane čovjekom i da kao takav sve uskladi.“³²

Iz rečenoga, Ratzinger zaključuje da je smrću Bogočovjeka ponovno uspostavljen poremećeni red pravednosti te da se u tome u bitnome sastoji Anzelmov pokušaj odgovora na pitanje *Cur Deus homo?* Na koncu osvrta na teoriju ovog velikoga srednjovjekovnog teologa, Ratzinger ističe kako je logika kojom se Anzelmo vodi postigla to da je odnos Boga i čovjeka promatran unutar određenoga pravnoga sistema koji možda jest u sebi ispravno postavljen, ali „izobličuje perspektive“ i narušava sliku o Bogu. Krucijalno pitanje koje on ovdje postavlja Anzelmju jest sljedeće: kakav je to Bog koji za uspostavu narušenog reda i pravednosti traži smrt, odnosno žrtvu svoga vlastitog Sina?³³ Uz to, Ratzinger iznosi svoj stav s obzirom na Anzelmovu teoriju kada se radi o smislu Kristove žrtve. On, naime, tvrdi kako je vrijednost toga čina u veličini ljubavi i njezinim posljedicama, a ne u mnoštvu boli i muka. U tom smislu Isus uspostavlja bliski odnos između Boga i čovječanstva, ljubavlju ujedinjuje što je bilo grijehom razjedinjeno.³⁴ Dakle, kao problem se ovdje ističe činjenica da Ratzinger isprva razumijeva ovu teoriju kao potražnju gnjevnoga Boga koji traži smrt svoga vlastitoga Sina. Vrlo je važno uočiti ovaj moment jer će se upravo toj temi Joseph Ratzinger kao papa vratiti i iznijeti drukčiji i otvoreniji stav prema Anzelmju i teoriji satisfakcije.

Kada se, dakle, radi o križu ono što Ratzinger želi istaknuti jest da Kristovu žrtvu na križu ne treba shvaćati kao balansirajući čin, čin nužnosti kojim se želi uspostaviti ravnoteža između Boga koji zahtijeva, potražuje i čovjeka koji duguje. Takvo poimanje križa ništi poruku ljubavi koja je u

³² *Isto*, 231.

³³ Usp. *Isto*, 281-282.

³⁴ Usp. *Isto*, 290.

Dino Klem: *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*
Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera

biti kršćanstva i čini je neautentičnom. Imajući ovo u vidu, Ratzinger želi istaknuti drugotnost novozavjetne poruke i kršćanskoga shvaćanja satisfakcije. On naglašava da je za shvaćanje križa i Kristova otkupiteljskog djela uopće važno, prije svega, imati na umu to da je Novi zavjet prekret-nica koja donosi obrat. Poruka Novoga zavjeta u sebi je poruka potpunoga Božjeg sebedarja, ovdje Bog preuzima inicijativu, On dolazi k čovjeku, a Njegova djelatna snaga je Njegova ljubav koja se na najdublji mogući na-čin pokazuje u križu Isusa Krista. Ljubavlju se, dakle, uspostavlja nova pravednost – Bog svojom milošću čovjeka izbavlja iz nereda u koji je za-pao. Ključno je ovdje uočiti sljedeće: Ratzinger želi pokazati da se pitanje satisfakcije s Novim zavjetom treba drukčije shvatiti. Ne radi se više o tome da čovječanstvo prinosi žrtvu Bogu da bi ublažilo njegovu srdžbu i izmirilo Boga. Naprotiv, Bog je onaj koji uspostavlja pomirenje ili kako piše Ratzinger: „Ovo je zaista nešto nečuveno, novo – ishodište kršćanske egzistencije i središte novozavjetne teologije križa: Bog ne čeka da oni koji su skrivili dođu i da se izmire; On prvi ide njima u susret i izmiruje ih. U tom se ogleda pravi smjer utjelovljenja, križa.“³⁵

U drugome dijelu svojih promišljanja o otajstvima Gospodinova života, izdanih četrdeset i tri godine poslije *Uvoda u kršćanstvo* i dubokog unutar-njega puta koji je prošao pišući tu knjigu, Joseph Ratzinger vraća se temi satisfakcije i pitanjima postavljenima u knjizi *Uvod u kršćanstvo*. Preispitujući sama sebe, ali i teologiju koja na negativan način pristupa teoriji zado-voljštine, Ratzinger ističe kako se Boga ne smije shvaćati kao okrutnoga ti-ranina koji zbog grijeha svijeta traži žrtvu svoga Sina. Ideja zadovoljštine ne narušava sliku o Bogu, nego naprotiv, izriče sliku o Bogu koji ljubi, suosjeća i trpljenjem preobražava patnju. „U govoru o Isusu kao *hilastērionu*, među-tim, postaje jasno da se stvarno oprostjenje, koje se događa na temelju križa, ostvaruje upravo obratno. Stvarnost zla, nepravde, koja kvari svijet i isto-dobno zatamnjuje Božju sliku, postoji, i to zbog naše krivice. Ne možemo jednostavno prelaziti preko nje, moramo se suočiti s njome. Sada se, dakle,

³⁵ *Isto*, 283.

ne može reći da okrutni Bog zahtijeva nešto beskrajno. Upravo je obratno: samo Bog se stavlja kao mjesto pomirenja i, u svojem Sinu trpljenje uzima na sebe. Samo Bog unosi u svijet svoju beskrajnu čistoću kao dar. Sam Bog „ispija kalež“ svih strahota i tako ponovno uspostavlja pravdu veličinom svoje ljubavi koja po trpljenju preobražava tamu.“³⁶

Možemo zaključiti i uočiti kako se događa obrat u mišljenju Josepha Ratzingera i koja je ključna promjena. Problem koji je Ratzingera udaljavao od prihvaćanja teorije zadovoljštine bilo je juridičko shvaćanje Božje spasijske volje koja za otkupljenje svijeta traži žrtvu Sina, lišeno sadržajno-formalne dramatičnosti odnosa Boga i čovjeka, odnosno dramatičnosti Kristova otkupljenja ljudskoga roda. To nije, međutim, bila Anzelmove nakana i takvo shvaćanje nikako se ne može pripisati njegovoj teoriji. Spomenuta teza o angelologiji teologa Raguža kao mogućnosti tumačenja Anzelmove teorije zasigurno pruža priliku za odmak od njezina juridičkoga shvaćanja tako što ukazuje na novozavjetnu misao prema kojoj je spasenje shvaćeno kao otkupljenje čovjeka od ropstva grijeha, kao otkupnina i zadovoljština.³⁷

3. Neki naglasci teologije križa Josepha Ratzingera

3.1. *Kristova pro-egzistencija – polazište i konsekvencija događaja križa*

Jedan od glavnih naglasaka Ratzingerova govora o osobi Isusa Krista u kontekstu odnosa prema Ocu i prema čovječanstvu jest njegova pro-egzistencija koja se očituje već u samoj činjenici njegova sinovstva. Ovu relacijsku određenost Joseph Ratzinger razrađuje u kontekstu govora o istovjetnosti Kristove osobe, njegove riječi i njegova djela kao sebe-predanja, po kojima ostvaruje svoje poslanje. Ta Kristova pro-egzistencija na najradikalniji način se očitovala u njegovu Pashalnu otajstvu kao potvrda Oca,

³⁶ Joseph RATZINGER, *Isus iz Nazareta, Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 222.

³⁷ Usp. Ivica RAGUŽ, „Intellectus fidei“ Anzelma Canterburyjskoga s posebnim osvrtom na „Cur Deus homo“, 443.

a iznova je osvjetlila i samoga čovjeka. Mi ćemo se zadržati na govoru o mucu i smrti na križu.³⁸

Prema Ratzingeru, smisao Isusove smrti na križu može se protumačiti rečenicom iz *Iv 12, 32*: „A ja kad budem uzdignut sa zemlje, sve ću ljude privući k sebi.“ Budući da je ivanovska teologija usmjerena prema križu kao eshatološkome času Kristove proslave, razapinjanje je za nju izraz posvemašnje otvorenosti Isusa Krista za čitavo čovječanstvo. U Raspetome tako čitavo čovječanstvo pronalazi svoj cilj, a Krist se očituje kao čovjek budućnosti, budući da na križu pokazuje da nije čovjek za sebe, nego za druge.³⁹ „Radi se, naime, o dinamičko-aktualnoj egzistenciji koja suštinski znači otvoreno gibanje na liniji ovisnosti i predanosti (*zwischen von un für*).“⁴⁰ Tako se još jednom pokazuje da je Krist potpuno otvoren čovjek kod kojeg su srušeni tijesni okviri egzistencije i koji je u cijelosti prijelaz.⁴¹ S te pozicije, tvrdi Ratzinger, nalazimo se pred tajnom križa i uskrsnuća u kojoj nam se Kristova zemaljska egzistencija pokazuje bitno kao otvorenost. Vrhunac te otvorenosti je u Isusovom probodenom boku. Tada, naime, završava njegov zemaljski život, ali njegova egzistencija postaje potpuno otvorena u cijelosti za druge. Iz Isusova otvorena boka rađa se novo čovječanstvo u kojemu započinje novo definitivno zajedništvo ljudi.⁴² Konačno, Ratzinger zaključuje da biti čovjek za druge znači biti čovjek žrtve. U tome se smislu križ očituje kao budućnost čovjeka koji svoj pogled upire prema Probodenome koji ga lišava zatvorenosti njegove egzistencije. Teologinja Kovač ističe: „Polazište ispravnog tumačenja Isusova davanja zadovoljštine za grijeh svijeta i ostvarenja pomirenja je križ, koji je izraz potpune Isusove pro-egzistencije ili radikalne ljubavi, i koji time postaje revolucijom u odnosu na shvaćanje satisfakcije i otkupljenja unutar izvankršćanske povijesti otkupljenja, koja se, nažalost, u kasnijoj

³⁸ Usp. Nedjeljka V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, Zagreb, 2014., 271.

³⁹ Usp. Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 239.

⁴⁰ Kurziv je autorov.

⁴¹ *Isto*, 239-240.

⁴² Usp. *isto*, 240.

kršćanskoj svijesti neutralizirala i rijetko bila shvaćena u svom punom dometu.⁴³

Zaključimo zato s Ratzingerom: „Križ je izraz jednog života koji potpuno postoji za druge.“⁴⁴

3.2. Antropološke implikacije – čovjek u poruci križa?

U svjetlu dosad rečenoga može nam se nametnuti pitanje: što je s čovječanstvom u događaju spasenja, na koji način ono sudjeluje u otkupljenju? Ratzinger će istaknuti da se i razumijevanje čovjekova odnosa s Bogom u perspektivi Novoga zavjeta i kršćanstva značajno mijenja. U prvi red dolazi zahvalnost za primljena dobra koja se najviši mogući način odražava u Euharistiji. Čovjek je, dakle, djelatan tako što otvara prostor Božjoj ljubavi i priznaje svoju nedostatnost. Zato se ne može reći da je čovjek pasivan u djelu spasenja. Naprotiv, njegova se aktivnost sastoji u primanju i raspoloživosti za Božje djelovanje.⁴⁵

Čovjek se, tvrdi Ratzinger, otkupljuje križem, on u Raspetome pronalazi svoje otkupljenje. Čitava njegova budućnost jest u žrtvi i križu Isusa Krista. „Čovjek dolazi k sebi samo nasljedovanjem Probodenoga koji razbija zatvorenost njegove egzistencije.“⁴⁶ U Kristu otkrivamo pravi identitet ljubavi kao one stvarnosti koja se daruje. Zato je nasljedovanje Krista odgovor i potvrda čovjeka da želi primiti ljubav, da je otvoren za dar ljubavi. Zaključimo to riječima samoga Ratzingera: „Čovjek u krajnjoj liniji ne dolazi samomu sebi i ne obistinjuje svoju čovječnost onime što čini, nego po onome što prima. On mora čekati poklon ljubavi, a ljubav nije moguće primiti drukčije nego kao poklon. Ljubav nije moguće činiti bez drugoga; čovjek mora čekati ljubav – ona je dar. On ne može na drugi način postati potpunim čovjekom, nego tako da biva voljen i da se daje voljeti. Činjenica je da ljubav na taj način predstav-

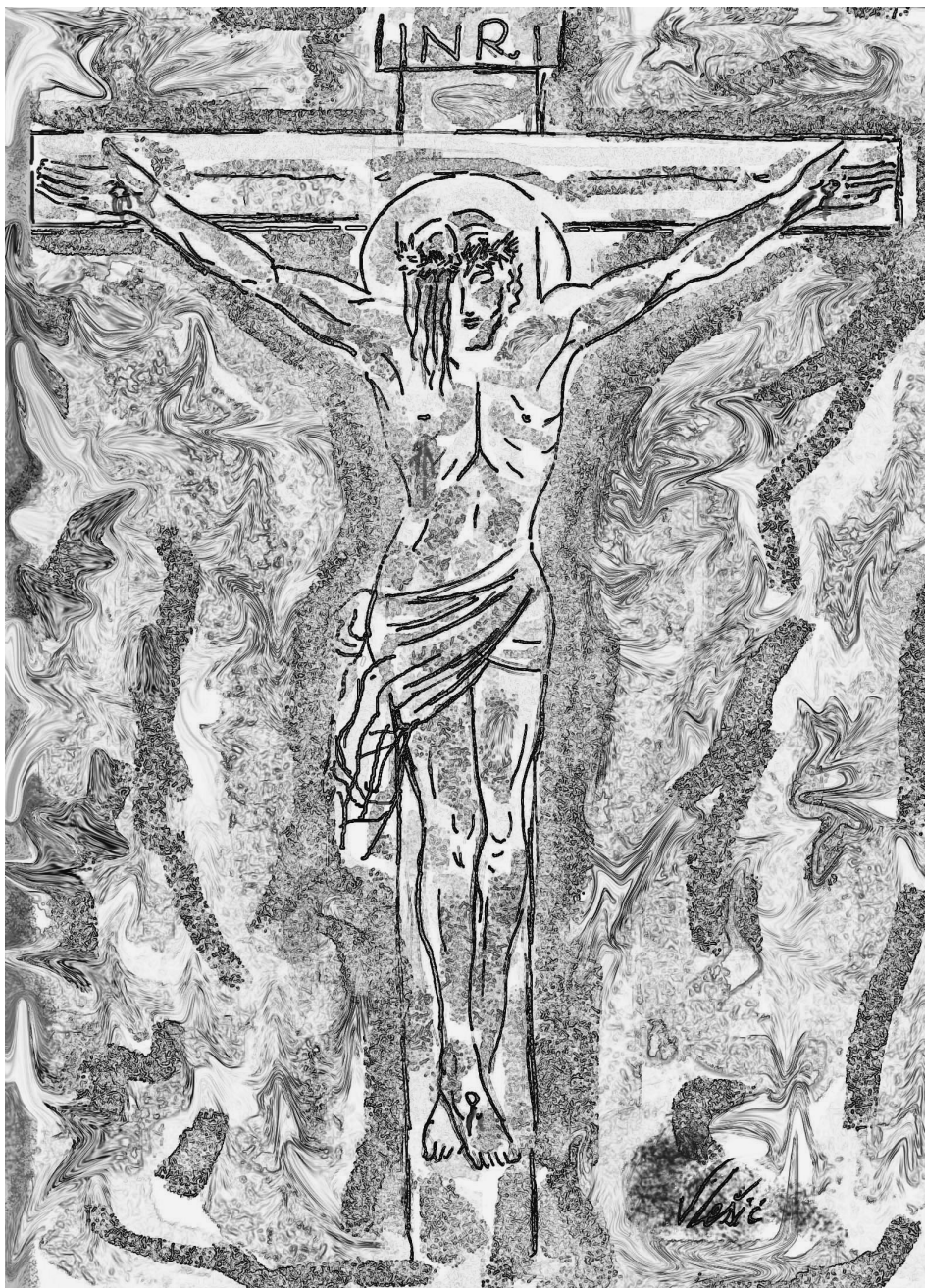
⁴³ Nedjeljka V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 283.

⁴⁴ Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 282.

⁴⁵ Usp. *isto*, 284.

⁴⁶ Nedjeljka V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 293.

Dino Klem: *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*
Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera

Valentin Lešić: Pred tajnom križa (marker, računalno grafičko oblikovanje)

lja i najvišu mogućnost i najdublju čovjekovu nužnost te da ta nužnost istodobno znači najveću slobodu i nešto što se ni u kojem slučaju ne može iznuditi. Zato možemo reći da sav čovjekov spas i sreća ovise o primanju.⁴⁷

Zaključak

Na putu naših promišljanja postalo je razvidno da je pitanje žrtve pitanje koje se duboko tiče čovječanstva, na poseban način u religioznoj praksi. Za starozavjetni narod Božji žrtva je bila način stupanja u odnos s Bogom koji inicira taj odnos. Nakon toga smo u grubim crtama prikazali važnost blagdana Pomirenja, a u svjetlu blagdana Pomirenja i poslanice Hebrejima bavili smo se pitanjem novosti kršćanskoga kulta koja svoj vrhunac postiže u Kristovoj žrtvi, a kršćanski kult postaje *logike latreia* – duhovno bogoslužje. U drugom i temeljnom poglavlju ovoga izlaganja ukazali smo na problematiku koja proizlazi iz pojma i teorije zadovoljštine, najprije iz perspektive Anzelmova teologije, a potom u osvrtu i kritičkom vrednovanju te teorije u misli Josepha Ratzingera. Anzelmova je osnovna nakana bila usredotočiti se na jedan nužan razlog spasenja u Isusu Kristu i objasniti ga razumskim putem. Na poseban su se način u toj teoriji istaknula pitanja ljubavi, pravednosti i žrtve te je ona uspjela izraziti spasenje kao događaj koji je u skladu s Božjim, ali i čovjekovim dostojanstvom s jedne strane, kao i događaj slobode – Božje, Kristove i ljudske – s druge strane. Zatim smo prikazali Ratzingerov stav prema teoriji zadovoljštine, koji je se, vidjeli smo, bitno promijenio u odnosu na ranu fazu njegova teološkoga rada. U tom smislu, u posljednjem dijelu izlaganja ustvrdili smo kako Kristova pro-egzistencija svoj vrhunac ima u Pashalnom otajstvu. Krist se pokazao kao onaj koji je čitavom svojom egzistencijom otvorenost, što u križu postiže svoj vrhunac. Čovjek stoga pozvan na prihvaćanje, na primalački stav i zahvalnost. Stoga, na tragu Ratzingerovih promišljanja, možemo zaključiti: Kristov križ i spasenje događaj je neizmjerne Božje ljubavi i Božjega sebedarja.

⁴⁷ Joseph RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 266-267.

Dino Klem: *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*
Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera

Naposljetku se ne možemo ne zapitati što Joseph Ratzinger kao teolog poručuje time što mijenja vlastiti stav, odnosno mišljenje, u konkretnom slučaju s obzirom na teoriju satisfakcije? U prvom redu možemo reći da se pokazao kao veliki mislilac, kao čovjek koji je otvoren za misao kojoj dopušta da se u njemu razvija. Ratzinger svoju misao ne fiksira, već se pokazuje kao čovjek i teolog koji je slobodan od ne samo već uvriježenih mišljenja u teološkim krugovima, nego i od sebe samoga. Papa Benedikt XVI. uistinu se pokazao službenikom teologije, a ne njezinim gospodarem. Zato s pravom možemo istaknuti da se i u spomenutu rastu stava spram teorije zadovoljštine Ratzinger pojavljuje i potvrđuje kao „jednostavan i ponizan radnik u Gospodnjem vinogradu“⁴⁸. To, naime, o njemu svjedoči njegovo teološko djelo, ali ne samo to, nego i njegovo odreknuće od službe Rimskoga biskupa, Petrova nasljednika. I ovi koraci ukazuju na činjenicu da je Joseph Ratzinger, danas papa emeritus Benedikt XVI., svojim teološkim opusom, ali i službom u Crkvi, snažno obilje kako drugu polovicu XX. stoljeća, tako i – na poseban način – početak novoga tisućljeća.

⁴⁸ “*Urbi et Orbi*” *Apostolic Blessing. First greeting of His Holiness Benedict XVI*, travanj/2005. http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2005/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20050419_first-speech.html (11. srpnja 2005.)